

Rabbi Moshe Sternbuch

Chief Rabbi

of the Orthodox Rabbinical Courts

Head of Community

and Kollei Hago Ha' Nof

Jerusalem

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

מח"ס מצוות ומנהגים ושו"ת חשבונו הנהגות ועוד

רב בית הכנסת וכולל וזנ"א בזי-נוף

בעיר ירושלים חי'ן

ערב חג הסוכות תשע"ג

כעו"י

לכבוד המתעסקים בבניית "גבעת ירושלים".

דבר מתחם גולבנצ'ץ בבית שמש שכאלף בני תורה השקיעו כספם, ולקחו על עצמם הוצאות ומשכנתאות, ועול הפרענות רבץ עליהם מידי חודש בחודשו בנוסף להוצאות השכירות המרובות, ויש עוררין על החפירות מפני מערות שנמצאו שם, ונתבקשתי לכתור דעת ונורה.

והנה מן הדין אפילו מצאו שני מתים מונחים כדרכם מותר לפנות ואין חיוב בדיקה, ורק בשלשה ומונחין כדרכם דווקא וסמוכין זה לזה מארבעה עד שמונה אמות צריך בדיקה עד עשרים אמה לבד, וכן מפורש בגמ' ב"ב ק"ב ע"א וברמב"ם פ"ט דטומאת מת, וכאן לא מצאו - אף שבדקו - כי אם שלש מערות, וברור שאפילו אם היו שם מתים כבר פונו מזמן.

ואף אם מצאו שמה עצם דק קטן מעורב עם העפר, אין לזה שום משמעות, שמצויים בכל מקום שסמוך לבית הקברות דיש סחף מרוח וגשמים, ואינו נעשה משו"כ שכונת קברות, גם החיות כמו חולדה גוררין מעיר לעיר וכמבואר בפ"ק דפסחים, ואם נחוש לאלו לא נוכל לבנות כלל בתים בירושלים, בית שמש, אלעד, והרבה מקומות, ומעולם לא חששו לזה, ואין גם טומאה בהם עד רבע הקב עצמות ביחד, ואבר בלי בשר לא מטמא באוהל, ובזדאי לא נקרא מת כדרכו, ומן הדין לא צריך בדיקה כלל כמ"ש.

אמנם כאן בלאו הכי אין לחשוש כלל, ששילחו שני מומחין לבדוק במקום זה, והעלו בלי נדוד ספק שהמערות הם מתקופה שלא היו יהודים שם, וכן מסיחין לפי תומן בספרי מדע שחיברו כללים בעניינים אלו - שתאריך מערות אלה בבית שמש הוא מתקופה קדומה מאוד, ועכו"ם נאמן במסית לפי תומו, וגם לא מרע אומנתו, ובפרט באיסור פינוי שאינו אלא מדרבק וכמבואר בב"י סי' שע"ד בזדאי נאמן, ואם עוד חוששין, הנה לפינינו אישור יהודי נאמן הלא

Rabbi Moshe Sternbuch

Chief Rabbi

of the Orthodox Rabbinical Courts

Head of Community

and Kollel Hago Ha' Nof

Jerusalem

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

מוזיס מועדים ומצוות ושו"ת חשבות ומועדות ועוד

רב בית הכנסת וכולל חגריא ביהר-נוף

בניח"ק ירושלים ת"ר

בעזרי

הוא הרב זלמן קורן שיחי' שבעל המנחת יצחק זצ"ל מעיד שיש לסמוך עליו, שיש לסמוך לענין פניו שהם מזמן קדום, ואין לחשוש כלל.

וביותר אני מוסיף אפילו נתעקש ונימא שהדבר אינו ברור, הלא לכו"ע ודאי אינו אלא ספק, ומפורש בשו"ת באר שבע בסוף תשובת הגר"ד אופנהיימר זצ"ל וזה לשונו "זה ברור בש"ס דאם הוא ספק עכו"ם אין להם שכונת קברות כלל ואין להם תפוסה ופשיטא דמותר לפנות", ודבריו ברורים ומפורשים שבספק עכו"ם לא איתחזק שכונת קברות ולא חל חובת בדיקה.

הן אמת שלכאורה אפשר להחמיר, שהארכיאולוגים עלולים לטעון "לעצמכם אתם מתירים ולנו מוחים בהפגנה ע"פ בז"ץ", אבל הדברים בטלים ומבוטלים ולא קרב זה לזה, דוודאי בחשש שמא הינו של עכו"ם לא נוכל להתיר בעלמא, וכפי שכבר העלה הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שרוב תושבי ארץ ישראל היו יהודים כל זמן שביהמ"ק קיים, ומן הדין אסור ואין בכוחנו להתיר ולתלות בספק עכו"ם, אבל כאן איכא דררא שמא הם מתקופה שלא היו יהודים, והוא צד מבוסס מאוד ונשאר ספק.

וכיון שההיתר בחר אין לו רשות לחשוש מה יאמרו, ובפרט כשהדבר נוגע לחיותן של אלף משפחות, ולחייב רבים מהם לחזור על הפתחים מחשש בעלמא שאינו מבוסס כלל, שבלאו הכי הם לא מתחשבים בו, והרוצה להחמיר על אותן אלף משפחות, לוקח על עצמו אחריות גדולה לגרום להם צער והפסד גדול.

ויש להוסיף שהרי המקום היה בחזקת טהרה כל זמן שאין הוראה אחרת, דעד זמן האחרון שחפרו יכלו כהנים ללכת שמה, וכ"ש כאן דהוי ספק טומאה ברה"ר מותר גם לכהן ליטמא, וכשיש חזקת טהרה מטהרים, וכל כתאי צריך יסוד איתן להחמיר, וכל שכן במקום הפסד גדול.

ועוד יש להתיר בצירוף שאם לא נבנה שם לא יחזיקו אותה בקדושת בית

בעזרי

הקברות. כראוי לכבוד המתים, וכן מבואר באחרונים שכשבוים רכבת על הקברים אף שאינו נוגע במתים הוי בזיון למת וצריך לפנותם, כמבואר במהר"ם שיק (יו"ד סי' שנ"ג) ובנירוש ויצהר (סי' שכ"ג), ויעוי"ש שלפנתם עדיף מכיפין, ומביא כן בשם "אבני ציון" (יו"ד סי' קמ"ו), והן הוי לכאורה דלא כמשמעות החזו"א (יו"ד סי' ר"ח סק"ה), ויש לדחות עיין היטב בדברים בתשובות והנהגות (ח"ד סי' רס"ז).

ומה גם נראה לפמש"כ א"ז ה"נודע ביהודה" (יו"ד סי' פ"ט) שאם מוצא עצמות אין בעצמות לבד בפניו קושי וצער, והסכים לדבריו במהר"ם שיק לאחר י"ב חודש, אבל לא נסמך על סכרא זו שחולקין עליו בעין יצחק (יו"ד סי' ל"ז) ובשו"ת מהר"ם בנט (יו"ד סי' כ"ח) ובפרי השדה (ח"ד סי' ע"א). ומיהו במקו"א העליתי שהחמירו רק בעצמות שצורתן ניכר, ולא עצם קטן גורם צער גלגול למעלה ואכמ"ל.

ויש לי עוד כמה טעמים להתיר החפירה בנידו"ד, אבל איני רואה להאריך בכל סניפי ההיתרים דהוא לדעתי ענין של פיקוח נפש, ומבואר בש"ס דכשהשואל ממתין עד שמקבל תשובה הנשאל מבזה, ודי בדברים שכתבנו, ומי שירצה להחמיר ולאסור ידע שאחריות רבה עליו, ומבואר בש"ך בכללי איסור והיתר שבהפסד מרובה כל צד שאפשר להקל אפילו דוחק ונגד רוב פוסקים מקלין, וכה נהגו כל גדולי הפוסקים, וכאן התיקון גדול מאוד.

והן לעשות תשמיש בזיון כגון בית המרחץ במקום אתחזק שהיה שם קבר אסור אף כשגפנה הקבר מפני קדושת המקום מ"מ בתי דירה וכיו"ב אין שום איסור.

וחז"ל הקפידו לא להחזיק טומאה בארץ ישראל כשאין צורך, וגמ' מפורשת במו"ק ו' ע"א שאין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את ארץ ישראל, ואם כן כל חומרא - כשאין בזה צורך כלל - היא קולא, וכיון שכך חובתנו להעמיד הדברים על עיקר הדין ולא להחמיר בכדי, ובפרט כשנפשות

Rabbi Moshe Sternbuch

Chief Rabbi

of the Orthodox Rabbinical Courts

Head of Community

and Kollel Hago Har Nof

Jerusalem

משה שטרנבוך

ראב"ד

לכל מקהלות האשכנזים

מו"ס מועדים וזמנים ושו"ת תשובות והנהגות ועוד

רב בית חכמה וכולל תנ"א בחד-טף

בעיר ירושלים ת"ו

בעמוד

הרבה ניזוקים בזה.

ויש לי להאריך עוד אבל אני חושש להאריך שבזמנינו יש סומכין על כל היתר
הנדפס בספר אף שאינו אלא סניף, וההיתר כאן בחר, ואנו מוסיפין כמה
טעמים לחזקו וכדרך רבותינו זצ"ל.

ולמעשה אין לעכב את התפירות ויש לחפור מיד ממש בטרקטור קטן בלי
שינייג גדולות, ולהעמיד משגיח מזמחה מהבד"ץ לחפש ולעיין אם נמצא
גולגולת או שדרה או מת שלם וכדומה ותו לא, ובמה שנשקוד על צרכי עם ה'
ונעמיד הדברים ע"פ משפט ההלכה יתקדש שם שמים. ופינו רק להלכה,
זהו בודאי רצוננו ית"ש.

ולרבי ישראל אני קורא שיבררו הלכה זו ויצטרפו לדברינו ויהיה להם זכות
וחלק במצוה רבה כזאת, וכבר פירסם הגאון רבי יעקב בלוי שליט"א דעתו
כהנ"ל להתחיל מיד במלאכה, ואף שנשאר בזה עוד דברים נסיים בזה ועוד
חזון למועד א"ה.

והנני המצפה לרחמי שמים מרובים ונזכה לחוג בשמחה את החג עם בניין
ביהמ"ק במהרה

משה זאב זארגער

רב ומייצג בהעדה התורנית
מח"ס שו"ת "וישב משה" וש"א"ס
פעילות ירושלים תשכ"א

בענין מוצאי שמחת תורה תשע"ג לפ"ק.

הראוני כעת מכתב מגדול אחד מגדולי דורינו שליט"א שכתב היתר לחפור במקום שהוא חשוד בקברים לדעת כמה מומחים שהתמחו שנים רבות בזה.

ובמה דסיים אפתח שקורא "לרבני ישראל שיכירו ההלכה ויצטרפו לדברינו", ואעמוד ואתפלא, הרי כבר כתב בשו"ת הרא"ש כלל נ"ה "מי לנו גדול מרש"י שהאיר עיני הגולה וסחרו דבריו בהרבה מקומות יוצאי יריכו ד"ת ור"י וז"ל בן חורא אמת הוא ואין מחגיפים לשום אדם עכ"ל. ובכל ענין בהורמנא דיליה נכרר ההלכה, ואתו הסליחה, כי כן דרכה של תורה זה בונה וזה סותר, וחגם שאני רחוק מלחזות דעה בדברים כאלו, לכאורה בסכנה זו שיתבאר להלן, כל חלש יאמר גבור אני.

והנה בעיקר הענין אוכל להעיד שלפני כלי שנה ויותר, הצעתי אני הקטן לפני מרן בעל מנחת יצחק וצ"ל שכיון שבמציאות אין המשתלטים שר"י שומעים לקולו, וטוחנים העצמות בטרקטורים, הרי לכאורה הלא הוא ההיתר שדנו האחרונים כעת שבנו הרבנות נדע"נ"ס במקומות רבים והתירו לפנות העצמות מדוחק גדול שלא יבוא לידי בזיון, וענה לי המנחת יצחק וצ"ל ברורות, שהגדיר שמירל שליט"א נאמן עליו יותר מכל אדם, ולפי דבריו חרץ ממה שא"א לפנות כיון שהעצמות נופלות תחת החפירה. זה וביא לפנות בתי קברות שלמים בחורל ובכל אר"י, ובהמשך הזמן יתירו לפנות גם בתי קברות משום דוחק גדול, או עוד יותר כלשון הגדול הנ"ל שהוא פיקוח נפש, ומוכן שזה יהיה חורבן גדול, לכן אין ברירה רק ללחום בכל מקום האפשרי, וחפץ ה' הצליח כידינו במקומות רבים שהצילו הקברים.

ומ"ש הג' הנ"ל שאין לחוש מה יאמרו כיון שנוגע להפסד אלף משפחות, הנה זה לשון מרן החתם סופר וז"ע (שו"ת ח"ו סי' ל"ז) כשהיה הנידון לפנות קבר הגאון עולם מרגא מהר"ם באנעט וז"ע שציוה שיפנוהו וקברוהו ע"מ לפנותו ואחר כל אורך דבריו כתב וז"ל "שיש לחוש לחטוט"ל שכבי שכל ישראל משתדלים בכל עוז להחזיק עכ"ס ארמת קודש הישנה לבלתי ישלוח בהם יד וזים ויעש מהם מרעה או שרות כטענה שהוא נגר דתנו להוציא עצמות המתים מקבריהם, ויען כי מלכי חסד מגיעים עלינו וחסים עלינו לכל יתבטל דה תוה"ק ואמנם עתה יאמרו שהתירו פרושים את דבר, ואם עצמות הגאון פינו מקבר לקבר, וכ"ש עצמות

שאר קברים וכו' ולא יפבלו תירוץ לחלק בין מה וכו' עכ"ל, ובאופן זה לא רצה להתיר בשום אופן אם יבא מבטול כזה, ושם היה המדובר בסיכות חשובות מאוד לפנות, אבל לא רצה להתיר משום שהמשלה לא תחלק בין הדברים, ותתיר לעצמה לפנות בכל מקום.

וק"ו כ"כ של ק"ו כאן, שאין כאן מלכי חסד כלשון ח"ס שם, רק ממשלת זדים כופרים.

ומ"ש הגדול הנ"ל במכתבו שלא מתחשבים בנו, הרי ידוע לכל לולי ה' שהיה לנו במסייע של החרדים שידוע לכל שלולי שמפתחים מההפגנות בחורל ובארזה"ק מה היה כאן כידוע לכל בר דעת, ולולי מרן מבריסק וז"ע בשנת חשט"ז ששפך דמעות כנחל על הריסות הקברים בטבריה, כדי לשפץ קבר הרמב"ם כשכיל התיירים, שגם אז היה בהיתר רבנים שונים משום ספק גויס וספק בע"ח, וידוע הפומון הזה כבר עשרות בשנים שארץ הקודש מלא עם בתי קברות שעשו לבהמות וחיות או נוצרים, וכמעט לא נקברו יהודים בא"י אתמהא, ואם יש עריון קברי ישראל, הרי הם קברים שמויקים את הרבים, שצורך דירה לכל אחר הוא פיקוח נפש, שאולי מותר גם לחלל שבת ע"ז.

ולולי זה הרי כבר חפרו בכל מקום גם בבתי קברות ידועים כי מי מעכב את הכופרים בהשאת הנפש שר"י להפוך כל בתי הקברות משום הדוחק במקום ופיקוח נפש לבנות בכל מקום שהוא, ולמה לא יחפרו בהמשך הזמן בהר הויתים שהוא מקום גבוה ומקום אויר שהוא חיוני לפק"ק, הני אין חיים קודמים למתים, כפומנס שבנו"ה כבר נכנס ב

רק מה שיש לדון עוד. הוא שלמי דבריו אין שום חוקה שיש שם קברים כיון שאין ג' מתים מושכבים כדרכם.

והוא תמוה האֵיך ניתן למצוא בביהקבר ישן כזה ג' מתים כדרכם, וכיון שהמומחים מעידים שהוא בצורה שמוצאים בכל מקום קבורת ישראל, שכפתח המערות יש גולל, ואם יש סימנים שהם קברות ברור שאין צריך למצוא ג' מתים, ואם נמצא שדה מלא מערות מלא גולל כפתח המערה שניכר שהם קברי מתים, יש לדון רק אם הם ישראל ולא על דברים אחרים שרגלים לדבר, והרמב"ם (פ"ט טו"ם ה"ז) כתב אחד המוצא שלשה מתים כדרכן או שמצא שלשה כוכין או כוכ ונקיע כמורה הרי זה שכונת קברות עכ"ל, והוא מתוספתא שהובא בריש ורא"ש אהלות (פ"ט מ"ג) באין חולק, ופ"י חז"א (אהלות סי' כ"ב סקט"ו) שאם אין כוכ ויש נקיע אפשר שהכוכ נפל עיי"ש, וכיון מומחים שראו מערות רבות כאלו בכל צורותיהם מלפנים (ע"י רמב"ם פ"ד אבל) אם כן הדבר, אין מקום לדון אם יש עצמות וא"צ למצוא עצמות כלל, ומה שמצאו רק עצמות קטנות הוא ככל בית הקברות ישן שפלא רבב וכה"ג כמ"ש ח"ט בר"ס של"ז, וכתב הח"ס שם שחוקה שיש שם עצמות נסכו עיי"ש, וגם הרי יש שם בכל קבר גולל כראוי האם עשו גולל לחיות ובהמות, וז"ל רמב"ם (פ"י טומאת מת ה"ד) חוקת העצמות המכוסות שהן של אדם עד שיודע שהן של בהמה ע"כ.

ומ"ש שיש מומחים מסל"ת שהוא מתקופה קדומה (כשפתח תקופת הברונזה, ור"ז קורן שהביא הג' הג"ל, פלפל במכתבו אם הוא תקופת ברונזה או כ"י ועוד דבריו הכליחים, וכשפתח יש תקופת האבן, תקופה הטרום הסטורי, שהוא מליוני שנים ועוד, כוז ולעגה להבליהם, וחרפה לענות על דבריהם, שגם המתוקנים שבאומות לועגים להם), ולא הבנתי הרי מכואר כיו"ד סי' ס"ט סי' ובה"ע סי' י"ז ס"ד שהיודע דיני ישראל אינו מסל"ת, ומסבירא וכי יש לך אינם מסל"ת כמו מומחים אלו שכל דבריהם להגדיל הממצאים שלהם שהוא מעשרת אלפים שנה ואולי ממליוני שנים וק"ו בכה"ג, והכי הגר"ד שמידל שליט"א שהוא מומחה מטעם גדולי ישראל זה כמה דורות וכל סיעתו, אינם נאמנים כאותם כופרים שוטים, ומ"ש הגדול הג"ל בשם הגר"ד אופנהיים שיש לתלות בספק נכרים, הוא בעצמו כתב שאר"י הוא לחזקת רוב ישראל מומן יהושע בן נון וכל ימי הגולה, ואם נדון לכל התקופות יתר ברור שהנכרים הם מיעוטא רמיעוטא, ועי"ש כשישב משה ח"א סי' ט' שכתבתי בנעורי

רכים דמתקרי תרדום, ואז לא היה ויהיה שום אחר ברור במנותחו אחר מאה ועשרים רח"ל, (ואדרבא נראה אם יחפרו ב"הר הטמא הידוע" מה יעשו להחופרים), וכבר ידוע דברי החז"א וי"ע שלחלל שבת במקום פקו"י התירו אבל לא לבטל את השבת משום פקו"י, וכמ"ש הוא ז"ל שהרי יש למצוא היתר לעבוד בשבת שמשלמים כפל ויכול להאכיל את ילדיו כמזון יותר טוב שנופם יהיה חזק דיו בעת ששולטים מחלות, ובספרות כאלו יכולים להתיר כל התורה.

והנה במקום זה שאנו דנים עליו, אומרים הכל שהארכילונים סמתינים שיחפרו שם, ואז ויכלו לחפור בכל מקום באר"ק, ויבואו לחפור גם בתי קברות ידועים כארץ וחז"ל, כמו שעשו בטבריה בתחילת שנות המדינה, והמתירים -גרע"י המדינה- כתבו אז - שגם כקברי צדיקים הוא ספק קברי גוים לכן מותר לכהן ללכת שם להתפלל שהוא ספק צדיק ספק גוי. ועוד דברי חוכא ואטלולא בקלות הדעת משועת ר"ל.

והעידו חז"ל והיה יד ה' בכם ואכותיכם שזה חטוטי שכבי, ובכל המקומות כמשך שנות גלות ישראל חרדו ראשונים ואחרונים כחטוטי שכבי, והשתדלו בכל יכלתם למנוע זאת, ע"י כשיבת ציון סי' ס"ג ראש המתירים ואכמ"ל.

ועכשיו נדון עוד לעצם גוף ההלכה.

הנה מה שצירף הגדול הג"ל דברי הגו"ב סי' פ"ט שאין חרדת הדין בעצמות כבר הזכיר בעצמו כמה אחרונים שחלקו עליו, אבל כלא"ה חוץ ממה שכל האחרונים שדנו בחפירות בתי קברות שונים דנו מעצמות שלפני מאות בשנים וא"צ להזכירם שיכלה היריעה מהם, הרי הגו"ב עצמו שם לא התיר למעשה כלל, רק אם אין שום עצה וישאר ביד הנכרי לחרוש ולזרוע עליו, והרי שלא היה ההיתר ברי בידו כלל רק כתבו לצירוף בעלמא, ומ"ש הגדול הג"ל שהחולקים הוא רק בעצמות שיש להם צורה, לא כתב לזה שום יסוד, שהרי אחרונים דנו על בתי קברות מלפני מאות בשנים, ואציין לדוגמא בח"ס סי' של"ז שכתב שהגם שנרקבו נשאר עצם נסכו עיי"ש וכ"ד כל האחרונים, ומ"ש מהר"ם שיק סי' שניר שהתיר לפנות אחר יב"ח, חוץ ממה שחלקו עליו כמ"ש בעצמו, לכאורה לא עיין בפנים כלל, שיראה המעיין שלא עלה על דעתו להתיר אחר יב"ח כלל רק כתבו כלשונו שם בלשון "לכאורה" ליישב דקדוק הח"ס שאין חרדת הדין אחר יב"ח, אבל וראי שיש איסור ניוול עיי"ש, אבל למעשה המהר"ם שיק בעצמו לא צירפו להיתר כלל ולמעשה אסר לגמרי עיי"ש, וא"כ לכאורה אין שום מקום לצרף זאת.

עד עולם, והמהטט הוא גולן ממש, וכזה נדחה מ"ש הגי' שרק מרחץ אסור לכנות שם, שהרי הוא גול גמור מבעל המקום שקנאו לפני אלפי שנים, רק אם הוא לטובת המתים שכונים עליהם באופן שלא יבואו לביוון מותר, וכה"ג כתבו הביד"צ בשנת תשנ"ח זצ"ל שאסור מלא תסוג גבול עולם דקאי על קברות אר"י שמשנה תחום חברו, וא"כ עניינו אינו דין קבר המזיק שדנו האחרונים שלפעמים מותר לפנות, שזה נאמר רק בקבר יחיד, אבל בחשש ביהקב"ר הכי יבנה אחד ברשות חברו הפנוי, כיון שהוא מזיק לו, שע"י שמניחו ריק לא יהיה לו דירה, ואולי נתיר לו לכנותו גם כשבת שהוא פיקוח נפש אתמחה.

ועוד שלכאורה איזה פיקוח נפש היה במה שאומרים שהנוגעים בדבר הפריעו לפתוח המערות עד הסוף, ואם היה צורך לפתוח המערות הרי היה אסור להנוגעים בדבר לעמוד בעת הבידקה, כמו שאסרו גדולי הדורות שלפנינו את הקצבים לעמוד בעת בדיקת חשונת כידוע, רק במעמד הביד"צ ובראשם הגאב"ד שליט"א שיוכחו בעיניהם, אבל כיון שנתבאר שבלא"ה א"צ למצוא עצמות בשטה, כיון שהחוקק במערות וכו"כ, א"כ אם לצורך שעה התירו הביד"צ שליט"א לפתוח המערות כדי להוכיח להמתקשים בדבר, וסו"ס מצאו עצמות קטנות בין הרקב, מה ענין יש לספור מספר העצמות כמה מצאו אתמחה.

רק היות שכ"ה אני מאותם שיש בידם למחות בדבר, וכל דברים אלו באו לי רק מפי השמועה ומכ"י הגר"ד שמידל, והיות שע"ז אני יכול להעיד משמועתי ממרן המנחת יצחק שליט"א שהגר"ד שליט"א נאמן בדברים אלו ביותר, וק"י"ל (ארי"ה ר"ס תרי"ח) שהולכים אחר הבקאים ופופלגים יותר בחכמה זו, ואותם שאינם בקיאים הרי הם כשאר כל אדם, (ושמעתי מפי רב אחד שהטיח ברכים שמה שמוצאים הכל הם עצועים שקוראים להם עצמות, ואמרתי שילך לבתי חולים ויראו לו שם קצת ליחות ומים שיצא מהחולה, וע"ז יגיד איזה מחלה זו, וישחק מהרופאים שאומרים על קצת ליחות שזה מחלה זו או זו).

ובכ"ע העובדות חלוי בגביע של מרנן הביד"צ שליט"א ובראשם מרן הגאב"ד שליט"א.

ובעיקר ענין הפקוד, הרי לפ"ד הגר"ד שליט"א יכולים לבנות כל האלף דירות בלי שיחפרו כלום, וכל החפירות הוא מניעת ריוח של איזה אנשים נוגעים בדבר שרוצים להרויח על חשבון חילול השם.

לבקשת מרן המנחת יצחק זצ"ל בראיות ברורות שמעולם היה באר"י בחזקת רוב ישראל, ועיי"ש ח"כ סי' ק"כ מה שכתבנו להגאון בעל משנה הלכות זצ"ל בראיות ברורות.

ובהכרח אכפיל קצת מלשון האלשיך באגרתו שהועתק שם "מלכד עצמות אדם המוכאים תמיד עד אין מספר לעדיקים אשר בקרבה כי אין קץ לגייה, ומי בכל ערי הגולה שאין לו בה אב או אח או אחות או מכל שאר בשרו הם או עצמותיהם", והוא בשנות הש', והדבר מוסכם גם מקוראי הדורות שהמיד הביאו מתים לאלפים לקברם בארץ הקודש.

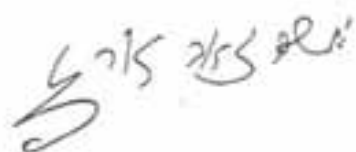
((ינוסף אמר כפינת המשוכה)) ומ"ש מתשובת הגר"א שבסו"ס תשובת חר"י מהא דובחים קט"ז שכונה לטמא קברות אבותינו, וכן מהא דר"ל (כתובות כ"ב ע"ב) עילה מצאו לטהר אר"י, או לגירסות אחרות כל אר"י, והנה הגר"א שם בעצמו וכ"ד ח"ס סי' של"ז והאחרונים ששם היה תליה שפינוי כל הקברים משם רק נשאר עצמות, ומחמת כושה טיהרו כיון שא"א לומר שכל הכהנים בכל הדורות נטמאו ח"ו, וע"י כח, שם שלא ככ"מ תולים שפינום וכיארנו ואת היטב בוישב בשה ח"א סי' ט' (ובתשובתי משנת תשי"ג שת"ח הוצעה אוכל להעתיק לו), וע"י היטב בשטמ"ק כתובות שם ריעות השונות כסוגיא זו, וחבין שלרובם ככולם אינו ענין לנידון דידן, רק מה שיש לדון הוא מ"ש הרד"א מהב"י (סי' שס"ד) והמע"ין בפנים יראה שפי' הב"י הוא שדין ג' קברות הוא שכזה מקומו אסור בהנאה, וקבר אחד כיון שנקבר שלא ברשות בעל השדה מותר, אבל לפנותו מותר גם כן שהוא מדרבנן משום כבוד המת, והנה גם לפי דבריו נאסר הקבר בהנאה, רק משום שלא יכשלו כהנים מותר לפנותו בפינוי הראוי שיכולים לפנותו לגמרי, רק אינו כבוד המת לפנותו ממקום למקום והותר, אבל לפנותו באופן שיטתנו כל עצמותיו לא מצאנו כאן שהוא ניוול לחיים ומתים, ואין אחד רוצה שכשכיל הפסד ממון יעשו לו כן חלילה, ובכ"ע דעת אחרונים שהוא דבר חמור מאוד וגם לב"י כיון שמקומו נאסר ע"כ שהוא משום גול מקומו כיון שנקבר ברשות, וזה מ"ש כאן, ובכ"ע מ"ש הגאון הגי' לחפש בטרקטור קטן אם ימצא גלגולת וכו' אינו מוכן, ולכאורה הוא נגר המציאות שהוא מרסק הכל, ואולי יש איזה דרך לזה, אבל אינו מפורט וצ"ע - **עד כאן ההוספה**

ובזכרוננו מ"ש השאלת דוד מקארלין שכיון שהדרך לשלם בעד מקום הקבר היא שששה אצו"ח בקנה המקום לחנקבר

חכם לומר שהמשפחות האלו רוצים לכנות עתידם על חשבון חורבן הדת, רק אותם שיש להם נגיעה גדולה בדבר, מטעים אותם בכל האפשרות שיש בידם בעד ריוח המליונים שחולמים עליהם, ומי יודע על מי תעבור הכנס, וכבר אמרו ובעיקר העניין יש לחוש מאוד כיון שהפגנות אלו הם כבר יותר מחמשים שנה, שכל הבתי דתים ורבים מגדולי ישראל וצ"ל ושל"ט"א חתמו ועזרו על ידם, ועכשיו יאמרו כולם שפרושים התירו את הדבר כשנוגע לצורך עצמם, וכל ההפגנות שנעשו תחת ידי הכיד"צ זי"ע ודעכשיו שליט"א היה בחנם על לא דבר כיון שאפשר למצוא התירים לולי המתעקשים, ומובן שגם ההפגנות על ניתוחי מתים ואולי גם על השירות לאומי היה בחנם, שהרי יש חוקת טהרה ונזכר דהתירה על כל דבר, עד שיוודע לך שנאמר מפי כל רב וגדול, ואין רב אחד שמתיר גם בעד בצע כסף וכבוד, וזה חוכא מרה שתמיד ימצאו מתירים לכל דבר, וע"ז נאמר חכמים הזהרו בדבריכם, ובעת פר ומרור כזה, שהממשלה רוצה להעביר כל צעירי ישראל על דתם, מובן שתמיד ימצאו רבנים שיתירו גם זה משום פיקוח נפש של כל ארץ ישראל, שהוא יותר פקוד"ג והפ"מ ושעה"ד מדירות אלו, בהכטחות שונות שיעשו רק בתנאים אלו ואלו והוא חורבן הדת ממש רח"ל.

והוא ק"ו ב"ב של ק"ו מדברי מרן הח"ס הג"ל שלא ירצו לשמוע תירוצים לחלק בין זה לזה. סוף דבר אחזור על דברי שאין דבר זה שייך אלי, רק היות שהגדול שליט"א ציוה לעיין בזה, העליתי מה שניתן לפקפק בדבריו במכתת"ה, ואז הסליחה.

וסוף דבר הכל נשמע שהדבר עומד כאמצע הדיון על שלחן הכיד"צ ובראשם מרן הגאב"ד, והשי"ת נצב בעדת א-ל לידע מה לעשות הלאה, שיתקדש שם שמים, בלי שיצא ויביכול לדורות חלילה, וי"לילה לא יעשו אגודות אגודות ח"ו. כו"ח שמי לש"ט לכד כלי שום נגיעה אישית חלילה, והשי"ת יעזרונו על דבר כבוד שמו שיתקדש ש"ש על ידינו ולא יחלל חלילה וחלילה

הקטן ברעת ויראה משה זאב וארגער

ונזכרתי במ"ש מרנא הח"ס ח"ו סי' פ"ה וז"ל אין דעתי נטת כלל להרפס בזה שום ספר, כי גם המה ירפסו כהנה, ויהיו המכריעים בין כי הפסים יושבים כשערי בית המשתאות והקאפע אשר חלב זכוכי יאכלו, וגם עי"ז יתעברו הרכה חנפים אשר אין לבם שלם עם צד אחר, וירפסו להחניף צד אחר ולרדוף צד השני, וכוננו לעשות לו שם, וכל מחלוקה שאינה לש"ש יבא השטן בתוכם וכו' עי"ש.

לכן אודיע נאמנה שדפים אלו לא נתנו לפירסום כלל עד שיסכימו הגאב"ד וביד"צ על כל מה שכתבנו.

ולמי שניתן דפים אלו הוא רק לעיין אישי ולא לפרסומי, ויתרבה כבוד שם שמים.

כתבנו כל דברינו בדרך לכאורה, כי איני רוצה להטיל דעתנו על הציבור, רק שרבנים רבים מהציבור החרדי האמיתי שרובם ככולם צווחים על ההיתר, תבעו ממני שנביע דעתינו העניה, שהרי אמרו חז"ל במקום שאין אנשים השתרל להיות איש, וכולם צווחים שיוכל להיות חורבן הדת, שבוראי לא עלה ע"ד הגאון הגדול הכותב שליט"א חלילה לו, וכבר אמרו מודים דרבנן היינו שכחייהו, וגם להגר"ד שמידל מארי רעוברא שהתחמק מפרסומת, אמרתי שמוכרח לפרסם דבריו ברחובות, אבל אני בעצמי הריני לכאורה כמי שעומד מן הצד.

אבל מרן הגאב"ד שליט"א שעבר על כל המכתב בעיון, ציוה לי לשלוח מכתב זה להדיינים מבית דינו שליט"א.

לכבוד ידידינו הגאון וכו' הרב משה זאב זארגער שליט"א

אחדשה"ס וש"ת

כהמשך לביקורו אמש ולמכתבו, עיינתי בו ולא מצאתי שם כדי השגה, אבל משום כבודו, ולדבריו הגאב"ד שליט"א ביקש למסור לביד"ץ מכתבו, אשיב לו בקיצור.

יסוד טענתו שהגויים וארכיאולוגים בעולם כולו יתלו מזה היתר לפנות קברים, כל בר דעת מבין שלא יחשבו לומר שבכנידון דידן שעפ"י סימנים שונים נראה מלפני אלפי שנה ובמקום שלא הוחזק עד עכשיו לבית הקברות ועפרא בעלמא הוא, והעצמות הבודדות שנמצאו מעורב בין מאות דליים עפר עדיין אין שם קבר עליו, זה הבל לומר שמזה יתלו בשום מקום להרוס בית הקברות ממש עם שלדים ושמו ותוארו בית הקברות או רב מנין ובנין האם לעולם ^{לפי} למחות, והבל לומר שהם יתלו בבית שמש, וכי אינם יודעים שבמתחם הולילנד פינו קברים ע"ד הרב שמידל שהסכים שהם מתי עכו"ם מזמן קדום והמסמכים המעידים ע"ד נמצאים תח"י, וכן בראשון לציון מערב ובעוד מקומות פינו מאות פירים מסוג זה.

ודברי לעג וקלס הם לומר שבעולם יתלו היתר מבית שמש בזמן שכבר כמה שנים רצופות חפרו שם בנשר מאות קברים שלכולי עלמא יש שם יהודים, ונקברו בבית הקברות המיועד לאתרא קדישא, ובביתי הגיעו ראשי הארכיאולוגים וטענו לפני שהחרדים צבועים, ואם אסור לפנות למה לכם מותר לפנות בנשר שלדים של ודאי יהודים בהשתתפות פקח "אתרא קדישא" שבא לשם תכופות ומעורב בהתקדמות העבודה שמה, ולצערי הרב לא ידעתי מה להשיב.

ומה שכתב שאסור לגזול ממת מקומו אפי' אם נימא שהדין כן מ"מ במצב כזה אין גזל כשמפנים שודאי לא ינהגו שם קדושת ביה"ק וגם "אתרא קדישא" שבוים עם כיפין אינו תשובה שבכל שטח הקבר, שלו עד השמים ולא ניחא ליה ואפשר שבזיון להם גם בזה ויותר טוב לפנותם לביה"ק מקום קדוש לכאן.

כת"ר מביא שדיבר עם מרן בעל המנחת יצחק זצ"ל על זה, שכדאי לפנות ואמר שסומך על הרב שמידל שאומר שעלול להביא חורבן ואי אפשר להתיר ומדמה כת"ר שגם כאן הדין כן, ואני תמה איך מדמים מילתא למילתא בדבר שאינו דומה כלל. אבל כיון שסומך על המנחת יצחק אפילו אין כן באחרונים מפני תקלה, למה לא נסמוך על מה שכתב מרן בעל המנחת יצחק במכתב הנמצא תח"י וז"ל שם: שמחתי לשמוע מפי כב' כי הרב זלמן קורן מקרית ארבע נבחר להורות עפ"י הלכה כיצד לנהוג בקברות כאשר יש לחשוש שהם קברי ישראל, ואתו עמו עוזרים שומרי מצוות אשר יסייעו בידי לאסוף ולבדוק את העובדות בקשר לכך, ואקוה כי בזה תשקוט הארץ וקדמונית ינוחו בשל' על משכבם, וכשהדברים יעשו עפ"י הוראותיו של הרב קורן שליט"א, בוודאי לא תהיינה הפגנות נגד כך לא מטעם העדה החרדית ולא מטעם אתרא קדישא. ע"כ המכתב, ואין מה להוסיף, והרב זלמן קורן כותב שיכולים לסמוך כאן שהם נכרים

ובטלו כל החשדות, אמנם בלאו הכי כאן אין החשש שיבואו להתיר דמה שלא התיר לפנות מבית הקברות היינו בבית הקברות ממש עם מתים הרבה בצורתם ואין פרצה כמוהו, וראוי לחשוש טובא, אבל כאן שאין בשר רק שמא רקב אדמה, או לעיתים חתיכי עצמות בלי בשר כלל, ובפרט שלא הוחזק שהם משיירי מתים, אין לאסור שמה פנוי בנידון"ר מחשש לביה"ק כפשוטו.

ומה שמביא שאין לסמוך כלל על ארכיאולוגים, מי למ גדול כהרב שמידל שביקש מפרופסור בהט שיבדוק השטח בבית שמש והלך לשם עם אנשי "אתרא קדישא" והוא חיוה דעתו שהם מזמן קדום מאוד. וכאן כל הארכיאולוגים תמימי דעה בבירור ובמוחלט שהפירים והמערות הם מתקופה שקדמה בהרבה להתישבות עם ישראל בארץ ישראל.

ומה שמביא מחתם סופר (יו"ד של"ז) שחוששין לנסכוי, כותב שם להיפך שאין חוששין על עצמות שנקבו לאסור לכהן ליכנס לחצר שנמצא שם מצבת קבר שרשום עליו שם יהודי, כשמשאר רק ה'נסכוי, וכן בענין רקב העצמות מסיק שם בקטע המתחיל אמנם כד מעינת שפיר, הא ליתא, ומביא שם שאין כל העצמות נרקבים עיי"ש, וגם בסוף התשובה מסיק לצרף להיתר לשאר הספיקות גםהספק שמא נרקבו ומסיק 'אע"פ שדחיתיו' מ"מ חזי לאצטרופי עכ"פ. הגם ששם היה המעשה שמצאו שם מצבת איש ישראל בבירור, וגם הגוי שם אמר שזכר שנאמר לו שבמקום הזה היו קברות ישראל.

ומה שמביא שמצאו כוכין, לא נכון לא מצאו כוכין ובמערות לא חוששין, ומה שמצאו עצמות היו עצמות קטנות בודדות, שמצויים כל מקום כשחופרים ומה שפירש שמצאו גולל בפתח המערה, אינו נכון, והרי הביד"צ שלחו שם מפקחים ומו"ץ עומדים עליהם ולא מצאו שום פתח מערה מאלו שנפתחו שאבן גולל סותמו, ורק ראו אבנים שאינם מעיד כלל על זה.

ומ"ש שאסור להנוגעים בדבר לעמוד בעת הבדיקה ודימה הדבר לקצבים, אין הדברים דומים כלל הרי שם השוחס יכשיר או יסריף, אבל כאן שלחו הבד"צ רב ומפקחים שיראו מציאות הדברים בלבד ויביאו התוצאות לחברי הביד"צ והם יחליטו ויפסקו בדינם.

וענין הפיקו"נ שכתב שכל החפירות הוא מניעת ריוח של איזה אנשים נוגעים בדבר שרוצים לבנות קומות מתחת לקרקע, להרויח על חשבון חילול השם ואפשר לבנות כל האלף דירות מבלי לחפור כלום, אינני מבין הרי כל מי שמבין קצת בזה כשבדק ומעיין הריהו רואה מיד שאינם נכון, וכאן כבר ביררו בפ' דאין בו אמת כלל ואין שם בכל הפראיעקט כולו שום קומות מסחר מתחת לקרקע, והם דברים שעבידי לגלוי.

ומ"ש דלצורך שעה התירו הביד"צ לפתוח המערות כדי להוכיח להתעקשים בדבר, הדברים אינם נכונים כלל וכלל דאף אחד מהאנשים הנוגעים בדבר לא הגיעו לבקש ובוודאי לא להתעקש לפתוח המערות, ורוכשי הדירות הם אלו שפנו להביד"צ שיחזרו בענין.

וכל המעיין ביושר ישפוט צדק דמורה הוראה משתדל למצוא היתר במקום הפסד, וכן אנו רואים בספרי הפוסקים הגדולים. וכאן יש משתדלים בכל כוחם למצוא איסור ולגרום צער והפסד לאלף משפחות שלא כדין.

וכוונתו לשם שמים אבל סומך לגמרי על הרב שמידל ולא מטריח עצמו לשמוע מהרבנים מהעדה החרדית שנוכחו בחפירות, ואחד מגדולי המחמירים אמר לי, על פי דין וודאי מותר אבל על פי קטאות אסור. ואין דעתי להשיב על דבריו.

ומה שפשיטא ליה שלולא ההפגנות של "אתרא קדישא" מה היה כאן. ודאי שההפגנות הם דבר גדול ונחוץ מאד. אבל כל מקום ומקום צריך להיות בעיין ובמשקל כבד עפ"י דעת תורה, וקשה להכליל כל מאורע בכללותו, אני לא רואה הכרח בדבריו והרבה פעמים לא הועילו כלל, ואדרבא. וביפו ובעוד מקומות הפגנים ובסופו של דבר העצמות הם בזבל ר"ל, צריכים כל פעם לחשב הדברים עם גדולי הרבנים שליט"א, וכמו רבותינו שבחו"ל שמחו בכל תוקף וכשראו שאין תקוה ר"ל פינו, אבל כאן "אתרא קדישא" לא היו מוכנים והעצמות מושלכים בזבל, ואם אמנם אנו מחוייבים למחות בכל כוחינו, אבל כשנראה שלא הועלתו ימיהם להצילם ולא לגרום נזק רב מאוד למתי ישראל.

חזר לנו עוד מלחמתם נגד מרן הגאב"ד הרמ"א פריינד ומרן האדמו"ר מסאטמר וחברי הביד"צ זצוק"ל בשעה שתיקם והצילו הביה"ח בצפת בסענה שפוגעים בקברים ח"ו, ולא שמעו להם, וב"ה הבד"צ הצילו המצב שם.

והדברים הגיעו לידי כך שמבדים ברבים הביד"צ, וע"ז שמעתי מפי מרן הגאב"ד הגה"צ הרב ישראל משה דושינסקי זצ"ל שעל כבוד בית דין חייבים ללחום במסירות נפש ממש שזהו יסוד היהדות בארץ ישראל, והאיך נוכל להמשיך כך לאחר חילול השם ברבים.

ואני כותב דעתי להלכה שזה לבד חובת בית דין, ומה שנוגע למעשה ידונו בזה בס"ד חברי הבד"צ ואלקים ניצב בעדת א'.

ומה' אבקש שלא אכשל בדבר הלכה ונעשה הכל כרצון ית"ש.

הנני המצפה לרחמי שמים מרובים

